

интерпретаций, заимствований, развития, диалога не только разных культур, но и разных эпох, мировоззренческих парадигм.

Ключевые слова: *творчество, традиция, культура, преемственность*

CREATIVITY AND TRADITIONS AS COMPLEMENTARY PARTS OF A COMPREHENSIVE CULTURAL HEREDITY PROCESS AND DEVELOPMENTAL PROCESS

O. V. Dubrovina

Annotation. *The phenomenon of coexistence of creativity and tradition in the cultural process was analyzed. It is characterized by the interpenetration and mutual influence. The process of succession is seen as a "space," which includes all the prerequisites to preserve the traditions and all the conditions for creativity and interpretation, borrowing, development, dialogue of different cultures, ages and outlook paradigms.*

Keywords: *creation, tradition, culture, continuity*

УДК 159.9.07

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ МІФІВ В КОНТЕКСТІ ПСИХОАНАЛІЗУ ФРЕЙДА

В. П. КУЛЬТЕНКО, кандидат філософських наук, доцент

Я. ТОВСТЕНКО, студент*

НУБІП України

E-mail: kultenko@ukr.net

Анотація. *Досліджується цикл давньослов'янських міфів в контексті положень психоаналізу З.Фрейда. Виходячи з теорії психоаналізу, виявляються мотиви вчинків героїв міфів. Дослідження дозволяє відстежити формування пластів несвідомого на рівні архетипів свідомості слов'ян. Адже міфи в концентрованому вигляді відображають спільні уявлення давніх людей про світ, людину, добро і зло, правду і кривду тощо. Вони є основою для ментальної єдності сучасних національних та етнічних груп.*

* Науковий керівник - кандидат філософських наук, доцент В.П. Культенко

© В. П. Культенко, Я. Товстенко, 2016

Дуалізм та чітка контрарність стилістики міфів є плідним ґрунтом для редукації їх у площину психоаналізу.

Ключові слова: *міфологія, психоаналіз, інстинкти, лібідо, слов'янські міфи, несвідоме, архетипи*

В сьогоdnішньому світі психологічні дослідження є актуальними з точки зору успішної соціалізації та реалізації людини. Звернення до методології психоаналізу щодо міфології відкриває ширші можливості для розуміння архетипної свідомості, тенденцій формування ментальних орієнтирів етнічних людських спільнот. Дослідження слов'янської міфології в цьому сенсі можуть бути плідними для кращого розуміння особливостей національного характеру українців, психологічних коренів нашої сучасної життєвої ситуації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження міфів з точки зору психоаналізу почали застосовувати у своїх роботах З. Фрейд, К. Г. Юнг. В 20 ст. такі дослідження проводили К. Абрахам, О. Ранк, Р. Закс, А. Ф. Лосев, О. С. Климков, Є. М. Мелетинский, Д. П. Пашиніна, В. П. Щербаков та ін.. В сучасній українській філософії дослідження такого характеру здійснювала Марія Петрушкевич.

Мета дослідження – виявлення тенденційних проявів архетипної свідомості українців в контексті методології психоаналізу.

Результати дослідження та їх обговорення. У слов'янській міфології серед численних богів є Дий – бог нічного неба, Індра – його син від Матері Сирої Землі, народжений від удару блискавкою по Землі. Уже саме народження цих богів з точки зору психоаналізу демонструє несвідому сексуальну енергію, з якої вони виникли. Дий народився на початку часів від кози Седунов. Це ріднить його з природою, що втілює матір коза. Вона вигодувала його своїм молоком, зігрівала своєю вовною, рогами захищала від ворогів. Коза уособлює жіноче начало, а Дий, хоч і бог, пов'язаний з цим жіночим началом, прив'язаний до нього. На підсвідомому рівні це свідчить про потяг чоловіка до жіночих грудей – спочатку материнських, що дають життєву енергію, сили. Потім народжується бажання цю прихильність подовжити з іншими жінками, коли хлопчика відлучають від материнських грудей. Для слов'ян кози, корови традиційно були худобою, з якою пов'язувалися уявлення про захист, можливість пережити довгу, холодну зиму, прогледувати сім'ю. Не випадково до сьогоdnішнього дня корову називають матінкою, годувальницею, а її втрата переживається як особисте горе.

Син бога Дия – Індра, народжується від Матері Сирої Землі, коли Дий вдаряє в неї блискавкою. Мовою несвідомого блискавка є

символом чоловічого статевого органу, що вивергає вогняне насіння, і це начало несе в собі міць вогню, стихію природи, її силу і натиск. З'єднуються в своєму вічному несвідомому прагненні до продовження життя два начала – чоловіче і жіноче, і бог Індра уособлює в собі об'єднані сили землі, неба, вогню. Не випадково Індра – вишній бог слов'янського пантеону, бог-громовик, алегорія мужності, відваги, нетерпимості до ворогів рідної землі. У народженні Індри відображається прояв сексуального інстинкту, який для З. Фрейда є базовим, управляє вчинками людей. В даному випадку цей інстинкт реалізується на рівні богів, а значить відображає міць сексуальної енергії – лібідо, втілене в силі блискавки (вогнь, натиск, невідворотність) і енергії землі (лоно), що її приймає і зачинає нове життя. Можна припустити несвідоме схилення давніх слов'ян перед потужністю ерекції, здорової чоловічої потенції і жіночої фертильності, об'єднання яких здатне народжувати сильних, непереможних людей, схожих з богами. Завдяки цьому з'являється впевненість, що рід людський не припиниться, інстинкт продовження життя не згасне.

В міфі про Дия і Індру згадується подія, красномовна з точки зору теорії несвідомого Фрейда. Мати Сира Земля приймає вигляд Корови Земун і народжує від бога Рода (Єдиного бога слов'ян) сина Бика (Велеса), дочок – прекрасних корів Бурену, Дану, Амелфу. І в цій частині теогонії міф свідчить про схилення перед силою землі, закріплення на несвідомому рівні зв'язку чоловіка та жінки як символу життя, материнства. Образ корови-матері присутній в міфах різних народів світу як символ родючості, початок Всесвіту. Родинний зв'язок з коровою може бути інтерпретований і як зв'язок з душами померлих, що йшли зоряною дорогою в невідому далечинь. Таким чином, Бик-Велес вже постає пастухом померлих душ. Він пов'язаний з царством мертвих і, будучи богом, наділений силою повелівати над ним. Можемо простежити прояв іншого, важливого в теорії несвідомого, інстинкту – Танатосу або страху смерті. Смерть, безумовно, тривожила, лякала давніх слов'ян, але спорідненість на божественному рівні царств Земного, Небесного і Підземного дарувала надію людям, які вклонялися Роду, Велесу, Матері.

Зв'язок трьох царств – Земного, Небесного і Підземного ще більше посилюється в продовженні міфу про Дия і Індру. Богом підземного світу у слов'ян був Вій, а сином – козлоногий Пан (знову козиний образ). «Пан розвів підземний вогнь і пропалив прохід в піднебесний світ. Він вирвався разом з вогнем, димом і сіркою в наземний світ і затьмарив ясне Сонце». [1] Потім Пан вкрав дітей Корови-Матері – Велеса, Бурену, Дану, Амелфу, їхніх дітей: Бурю-Ягу, Вриту і Вала. Їх стали називати Віевичі – як тих, кого захопив Вій

в своє царство і зріднився з ним, тому що приспав пам'ять предків. З точки зору теорії несвідомого перед нами прекрасний приклад пояснення давніми слов'янами, чому мертві після смерті не повертаються і не дають про себе ніяких знаків – їхня пам'ять приспана, а прохід в підземний світ неможливий. Адже Пану, синові бога підземного світу Вія, щоб вибратися звідти, треба було пропалювати прохід в зовнішній світ. Страх смерті слабшав, знайшовши своє пояснення в міфах. Вона стала схожою на сон, в якому все забувається. Так в міфі слов'яни намагалися примирити інстинктивний страх смерті з невідворотністю її настання.

Після описаних вище подій Вріта, що став Вієвічем (тобто отримав по-батькові від імені бога підземного царства Вія), за порадами Вія «запрудив річки, а Валу (також Вієвич) – проковтнув Червоне Сонце». Брати підкорилися Вію, стали його прийомними дітьми і виконавцям волі. У своїх діях вони пішли проти небесних богів, проти людей, оскільки забули своє колишнє життя, втратили свій зв'язок з ними.

«І тоді Індра верхи на могутньому Єдинорозі зійшовся в поєдинку з Врітом і переміг його. Далі Індра вбив матір Вріти і Вала – корову Дану, яка невтішно ридала над тілом Вріти. Валу, дізнавшись про загибель брата (Вріти), побіг геть від Індри. Але побачивши, що Індра його наздоганяє, він перетворився на Валун, величезний камінь, яким було взято в полон Сонце. І тоді бог Індра, розлючений від випитої Хоми, проломив Валун. Разом з Бармою і Семарглом він розбив його. Проковтнуте Валом Сонце вирвалося і піднялося на небо».

Описана ситуація з точки зору моралі символізує торжество добра над злом, що відображає характерну для міфів тенденцію – жорсткої опозиції і – перемоги добра. Якщо вдивитися в ситуацію пильніше, то виявляється, що Вріту, Вал, корова Дану є родичами Індри: Вріту і Вал – його племінники, а Дану – сестра по матері. Тепер ситуація стає двозначною і в ній можна простежити мотиви т.зв. Едипового комплексу. Зв'язок між родичами не прямий, і порушена традиційна логіка процесу: не син вбиває батька, борючись з ним за любов матері, як це сталося безпосередньо з Едипом. У нашому випадку дядькові трапилось вбити своїх племінників і сестру, їхню матір. Вбивство племінників можна трактувати як боротьбу за владу, втілену у Сонці, яке звільняє Індра. Вбиваючи порушників порядку, він отримав право на встановлення своїх порядків, стійких моральних норм.

Мовою психоаналізу – відбувається прорив зі сфери несвідомого (Воно) в сферу Над-Я – в область соціального з пануючими там чіткими нормами. Встановлення суспільних норм є

для Індри компенсацією почуття провини, що виникло в момент, коли він смертельно вражає своїх родичів. Його можна представити як Едипів комплекс, перенесений в площину відносин дядько-племінники і сестра дядька. Суперництво за владу приводить до перемоги старшого з претендентів. Дану, прекрасна корова, мати Вріту і Вала, символізує єдність материнського лона і могили, землі і темряви, що відкрила ворота життя своїм синам, і закриває їх після їхньої загибелі. Відчай Дану в ситуації загибелі старшого сина приводить в лютю Індру. Він змушений вбити її, щоб виключити можливість воскресити синів. З точки зору теорії несвідомого цей вчинок Індри можна трактувати як боротьбу матрі- і патріархального начал в суспільстві. Це – прагнення відновити в правах чоловіче начало як керівний принцип життя, перемогу розуму над емоціями, порядку над хаосом.

Жива вода, вогонь – міфічні символи чистоти, звільнення з темряви, подолання влади жіночого начала, сходження до істинного блага, до мудрості, що традиційно асоціюється з чоловічим началом. При цьому слід мати на увазі, що мудрість не тотожна тільки розумності. Мудрість означає і розум-порядок, і гармонію з природою, вона є джерелом творчості, радості, життя. Не випадково в міфі використовується слово «відати» по відношенню до волхвів-мудреців. Це слово споріднене за змістом і фонетикою з індійськими Ведами, що на санскриті теж має сенс знання як мудрості, таїнства.

А у міфі Індра вбив сестру та племінників, але залишилася живою його мати, що за сумісництвом була і матір'ю Дану. Для Індри вона – Мати Сира Земля, для Дану – корова Земун. Міф описує горе матері, яка втратила доньку та онуків. «І благала вона Всевишнього Корова Земун: «Покарай сина Дия, Вишній! Покарай вбивцю Дану!». І тоді Вишній сказав: «Так здійсниться те, що здійсниться! Хто не має рації, той не стане правим!.. Тому Син на Мати повстане, і Вовченя погубить Вовка! Так Вишній передбачив Індри смерть від свого сина. З розпачу Індра став біля каменя Валу і почав благати Всевишнього про прощення. Тисячі років він стояв і обріс, як древній валун, мохами. Але прощення не отримав».

З точки ж зору прояву несвідомого закінчення міфу надає досить багатий ґрунт для аналізу. Тисячолітнє стояння Індри свідчать, що його переповнює почуття провини. У той же час власна мати його проклинає і просить у Всевишнього смертної карі для сина. Ця кара наздожене Індру в особі його сина, що знову є повторенням едипової ситуації, але вже в її традиційній інтерпретації: син, який вбиває свого батька в боротьбі за любов жінки-матері і в прагненні завоювати владу і встановити власний порядок. Індра вже виявляється в становищі не переможця, а

переможеного, побороного сином. Індра побачив очевидні злі наслідки від зробленого і жахнувся. Він вже не знає, як виправити ситуацію. Він не звинувачує і не ображається на матір, розуміючи її горе і правоту. Він не намагається її зупинити або знешкодити. Він кам'яніє, перетворюючись на валун, і молить у Всевишнього про прощення. Він розуміє, що активними діями цієї ситуації не вирішити, але і благання його не приносять результату. Індра залишається не прощеним. І буде убитий своїм сином Змієм Вогняним Волхом, якого народить Мати Сира Земля. Таким чином, серія міфів про бога Індру закінчується історією про те, що свою смерть він знаходить від руки сина, зачатого Індрую зі своєю ж матір'ю. Вовчєня вбиває Вовка, як і повелів Всевишній. І це ще один виток розгортання Едипового комплексу Індри, його матері-коханки і сина, що мстить за зганьблену материнську честь. Життєвий шлях Індри – це шлях від замилювання ним (мати народжувала його в муках, але пишалася сином-богатирем, героєм) до ганьби і безчесної загибелі. Насилуючи власну матір, Індра стає осквернителем рідної землі. Повторення ситуації на новому рівні символізує кругообіг і торжество життя, вічне повернення.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз давніх слов'янських міфів дозволяє виявити риси древніх східних слов'ян, що на рівні архетипів закріпилися у свідомості. Це: натуралістсько-циклічне (аграрне) розуміння походження світу, уособлюваного силами природи, любов і пошана до рідної землі, годувальниці, захисниці, до праці на землі. Це і глибока пошана до жінки-матері, що дарує життя, любов і оплакує померлих. Це і вшанування героя, чоловічої маскулінності як символу начала, правди, мудрої розумності, спокою. Це і розбрат, боротьба за владу, зрадництво і пристосуванство, викликані надмірною емоційністю та чварами між рідними людьми. Це трагізм у розумінні життєвої плинності, невмолимості долі, життя як тягаря, як невідвратної муки. Всі ці риси, більшою або меншою мірою присутні в ментальних характеристиках сучасних українців, що зберегли пам'ять предків у збірках міфів, у народних піснях та обрядах, у прислів'ях та приказках, у ставленні до життя – часто над міру емоційному, біполярному, пристрасному, тужливому.

Список літератури

1. Асов А. Веди Руси. Книга Коляды [Текст] / А. Асов. – СПб.: Астрель, 2012. – 608 с.
2. Лосев А. Ф. Диалектика мифа. / А. Ф. Лосев. – М., 1986. – 273 с.

3. Петрушкевич М. Міфологічний горизонт класичного психоаналізу. / М. Петрушкевич // Наукові записки. Серія "Філософія". – 2008. – Випуск 3. – С. 93-100.

4. Ранк О. Значение психоанализа в науках о духе. / О. Ранк, Г. Закс. – СПб., 1913. – 178 с.

5. Смыслы мифа: мифология в истории и культуре. Сборник в честь 90-летия проф. М.И. Шахновича. Серия "Мыслители". – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского философского общества, 2001. – Вып. №8. – 600 с.

6. Фрейд З. Табу девственности. / З. Фрейд // Очерки по психологии сексуальности. – М., 1990. – С. 155-172.

References

1. Asov A. (2012) Vedy Rusi. Knyga Koljady [Vedas of Russ. The book of Christmas Carols]. St.Petersburg, Astrel, 608 p.

2. Losev A. (1986) Dialektika mifa [Dialectic of myth]. Moscow, 273 p.

3. Petrushkevich M. (2008) Mifologichnyj gorizont klasychnogo psyhoanalizu [mythological horizon of classical psychoanalysis]. Naukovi zapysky, 3, 93-100.

4. Rank O., Zaks G. (1913) Znachenie psihoanaliza v naukah o duhe [Psychoanalysis value of the human sciences]. St.Petersburg, 176 p.

5. Smysly mifa: mifologija v istorii i kulture (2001) [Meanings of Myth: Mythology in the history and culture]. St.Petersburg, Mysliteli, 8, 600 p.

6. Freid Z. (1990) Tabu devstvennosti [The taboo of virginity]. Ocherki po psihologii seksualnosti, Moscov, 155-172.

ИССЛЕДОВАНИЕ СЛАВЯНСКИХ МИФОВ В КОНТЕКСТЕ ПСИХОАНАЛИЗА З. ФРЕЙДА

В. П. Культенко, Я. Культенко

Аннотация. *Исследуется цикл древнеславянских мифов в контексте положений психоанализа З. Фрейда. Исходя из теории психоанализа, исследуются мотивы поступков героев мифов. Анализ позволяет отследить формирование пластов бессознательного на уровне архетипов сознания славян. Ведь мифы в концентрированном виде отображают общие представления древних людей о мире, человеке, добре и зле, правде и несправедливости и тому подобное. Они являются основой для ментального единства современных национальных и этнических групп. Дуализм и четкая контрастность стилистики*

мифов являються плодотворною ґрунґою для их редуґції в площину психоаналіза.

Ключевые слова: *мифология, психоанализ, инстинкты, либидо, славянские мифы, бессознательное, архетипы*

STUDY SLAVIC MYTHS IN THE CONTEXT OF PSYCHOANALYSIS SIGMUND FREUD

V. Kulenko, Y. Tovstenko

Annotation. *We investigate a series of ancient Slavic myths in the context of psychoanalysis by Z. Freud. Based on these provisions Freud's motives are deeds of heroes of myths. This study allows you to track the formation of layers at the unconscious archetypes of consciousness Slavs. Myths in concentrated form are reflecting the common idea of the ancient people about world, man, good and evil, right and wrong and more. Myths it is a common basis for mental modern national unity and ethnic groups, including for the Ukrainian nation. Dualism and myths cutting idem potency of entailment style is fruitful ground for applying the method of psychoanalysis and its reduction results in a plane today.*

Keywords: *mythology, psychoanalysis, instincts, libido, Slavic myths, unconscious, archetypes*

УДК 316.46.058.4 "652" : 168.522

АНТИЧНИЙ ІДЕАЛ АВТОКРАТІЇ ПОЛІСУ В КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

***Т. М. МИСЮРА, кандидат філософських наук, доцент
Національний університет біоресурсів
і природокористування України***

Анотація. *Проаналізовано античний ідеал автократії полісу. Обґрунтовується міра залежності приватного від публічного та теоретичні стратегії її осягнення.*

Ключові слова: *антична культура, поліс, античний ідеал, автократія, свобода, демократія*